

Delinquentie en criminaliteit in stadsbuurten

*Wim Bernasco*¹

1. Inleiding

Sociologen en criminologen betogen al een eeuw lang dat buurtkenmerken een belangrijke rol spelen bij het ontstaan van criminaliteit. Shaw en McKay (1942) stelden in de Verenigde Staten vast dat sommige stadsbuurten broeinesten waren van criminaliteit en andere sociale problemen, zoals prostitutie, drankmisbruik, kindermishandeling en echtscheiding. Dat waren vooral arme buurten die gekenmerkt werden door een hoge verhuismobiliteit en een wisselende etnische samenstelling. Onderzoek naar buurtverschillen in criminaliteit staat tot op de dag van vandaag hoog op de agenda van sociologen en criminologen.

In deze bijdrage zal ik trachten enkele vragen te beantwoorden over de relatie tussen buurtkenmerken en misdaad op het niveau van buurten. Sommige van die vragen zijn al eerder gesteld en beantwoord, zoals vragen naar het relatieve belang van de bovengenoemde kenmerken. Gaat het om de leeftijdssamenstelling in de buurt, om de samenstelling van gezinnen, om etnische herkomst of verhuismobiliteit? Of gaat het uiteindelijk toch vooral om rijk en arm, om de *Goldcoast and the Slum* (Zorbaugh, 1929)? Andere vragen zijn zelden eerder gesteld. Plegen daders hun misdrijven eigenlijk wel in hun eigen buurt? En voor zover dat niet het geval is, wat is dan de relatie tussen hun woonbuurt en de buurten waar zij misdrijven plegen? De opgeworpen

¹ Wim Bernasco is senior onderzoeker bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) in Amsterdam. Hij promoveerde in 1994 aan de Universiteit Utrecht. Wout Ultee was zijn promotor (samen met Reinhard Wippler en Paul de Graaf). Ultee was vele jaren lid van de Wetenschappelijke Advies Commissie van het NSCR.

vragen worden beantwoord met behulp van niet eerder in deze vorm gepresenteerde empirische gegevens. Daarbij zal ik uitgebreid putten uit in de afgelopen jaren door het NSCR verzamelde gegevens over delinquentie en criminaliteit in de buurten van Den Haag, een stad die bekend staat als meest gesegregeerde grote stad van Nederland. Ik zal enigszins ongenueanceerd te werk gaan, en nauwelijks stilstaan bij kwesties zoals de vraag wat we eigenlijk onder een buurt moeten verstaan en welke gedragingen precies tot de misdaad gerekend worden.

Welke buurtkenmerken zijn belangrijk voor lokale misdaadpatronen? Wanneer we misdaadpatronen van ruimtelijke eenheden zoals huizenblokken, buurten of wijken analyseren, is het van belang om een helder onderscheid te maken tussen de ruimtelijke eenheid als woon- of verblijfsplaats van de daders van misdrijven, als woon- of verblijfsplaats van eventuele slachtoffers ervan, of als plaats delict, als pleegplaats van de misdrijven. Een Rotterdamse scholier uit Feyenoord die een Amsterdamse zakenvrouw uit de Jordaan berooft in de Leidse Professorenwijk, dupeert drie wijken op de misdaadkaart. Wijken in en rond stadscentra kennen vaak veel criminaliteit, maar die criminaliteit wordt voor een groot deel niet door de bewoners veroorzaakt, maar door daders afkomstig uit andere wijken en uit aangrenzende gemeenten.

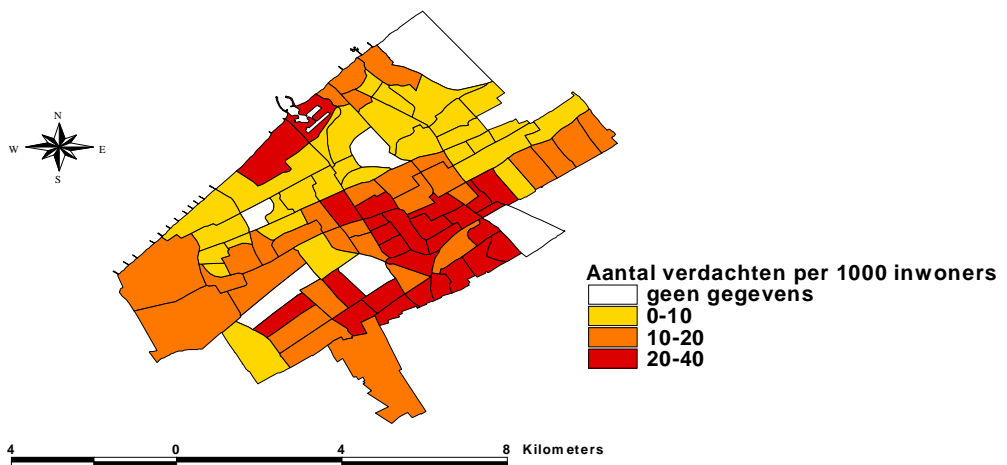
2. De buurt als broeinest

In de klassieke studies die de Amerikaans onderzoekers Shaw en McKay in de eerste decennia van de vorige eeuw verrichtten ging het om jeugddelinquentie. Buurten werden primair als potentiële broeinesten van misdaad beschouwd. Men wilde weten welke buurten broeinesten waren en wat het precies was dat die buurten tot broeinesten maakte (Rovers, 1997).

In Nederland zijn wij niet gewend om al te scheutig om te gaan met informatie over wie verdachten of veroordeelden zijn en waar zij wonen. Niet op individuele basis, zoals in de Verenigde Staten waar veroordeelde seksuele delinquenten met naam, toenaam en adres op internet te vinden zijn, maar ook niet op buurtniveau. Ik stel mij hier wat minder terughoudend op. In Figuur 1 is voor 88 woonbuurten in Den Haag aangegeven welk promillage van de bewoners er in de periode 1996-2003 van een misdrijf verdacht is geweest. Deze *Haagse verdachtenkaart* is ongenueanceerd want eenvoudig. Elke Haagse inwoner wordt maar één keer geteld, of hij of zij nu van één van of twintig

misdrijven verdacht is, en het maakt ook niet uit of het daarbij om een winkeldiefstal of om een moord gaat. Ook maakt het voor de kaart niet uit waar het misdrijf gepleegd is en of de verdachte ook daadwerkelijk veroordeeld is.

Figuur 1: Delinquentie in Den Haag 1996-2003

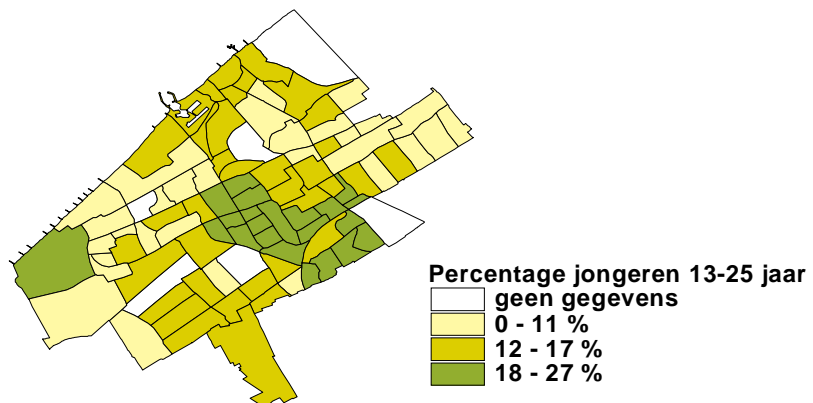

Wat leren we van deze kaart? Duidelijk is in ieder geval dat er sprake is van een tamelijk grote variatie, in sommige buurten wonen veel meer verdachten dan in andere buurten, en er is een duidelijke concentratie van verdachten in en rond de Haagse binnenstad. Die concentratie van delinquentie rond stadcentra werd bijna een eeuw geleden ook door Shaw en McKay in Amerikaanse steden gevonden, maar is elders in de wereld vaak omgekeerd. In veel steden in Afrika en Latijns-Amerika, maar ook in bijvoorbeeld Parijs, vinden we de meest problematische buurten juist in de periferie.

Zien demografische kaarten van Den Haag er net zo uit als de verdachtenkaart? Met welke demografische verschijnselen hangt delinquentie samen? Dat Shaw en McKay zich specifiek op jeugdcriminaliteit richtten was

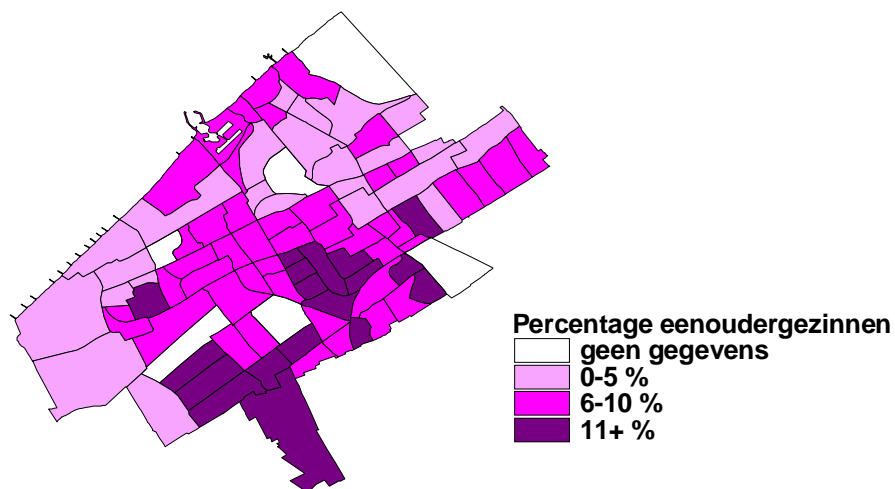
niet toevallig. Een van de meest constante bevindingen in de criminologie is het verband tussen leeftijd en delinquentie: de *age-crime curve* (Farrington, 1986). Over de diepere oorzaken van de vorm van die curve hoeven we niets te weten om iets over de consequenties ervan te kunnen zeggen. Bij een buitenproportioneel groot deel van alle opgehelderde misdrijven is een minderjarige dader betrokken, dat wil zeggen een jongere in de leeftijd van 12-17 jaar. Ook de iets oudere groep jong-volwassenen tot een jaar of 26 is relatief veel crimineel actief. Figuur 2 laat zien welk percentage van de Haagse buurtbevolking 13-26 jaar oud is. Wat blijkt? Daar waar we een concentraties van delinquentie zagen is nu een concentratie van jongeren te zien.

Figuur 2: Percentage jongeren

Naast leeftijd worden nog diverse demografische kenmerken verondersteld met delinquentie samen te hangen, zoals het percentage eenoudergezinnen, de verhuismobiliteit en de mate van etnische verscheidenheid in de buurt. Een ander klassiek onderscheid is dat tussen arme en rijke buurten (Bernasco en Luykx, 2002; Klemans, 1996; Rovers, 1997).

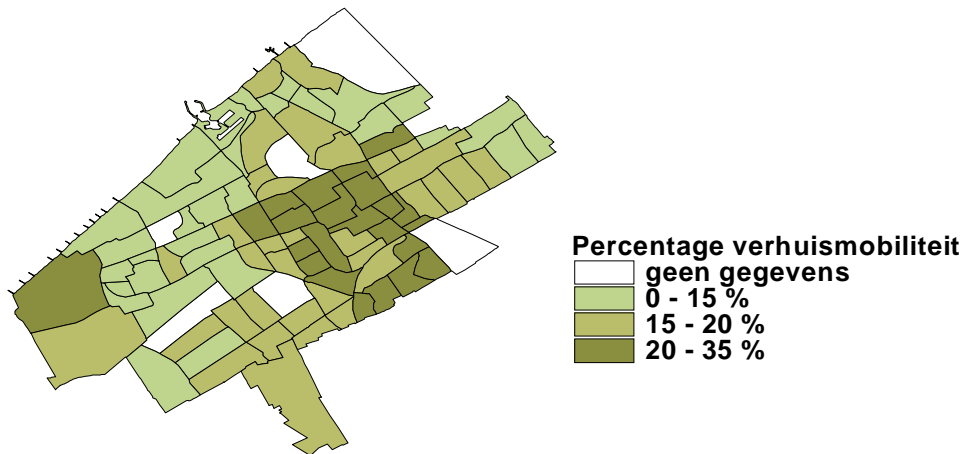
Figuur 3: Percentage eenoudergezinnen

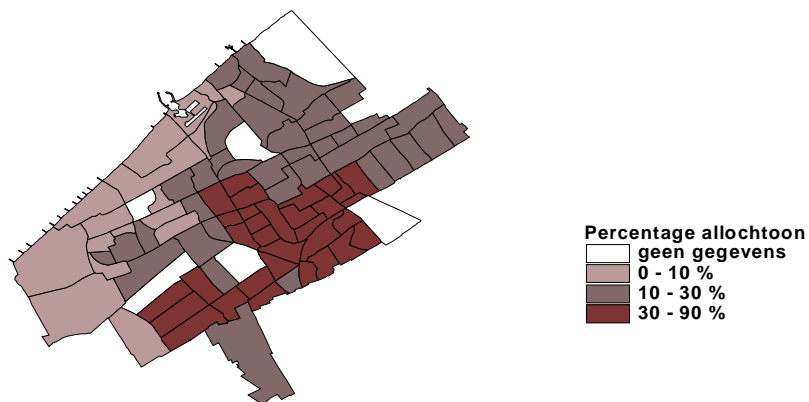
De stedelijke verdeling van het percentage eenoudergezinnen wordt in Figuur 3 weergegeven, waarbij opvallend te noemen is dat er grofweg twee ruimtelijke concentraties zijn waar te nemen, één aan de westzijde van het stadscentrum en één in Den Haag Zuid-West.

Figuur 4 laat de verhuismobiliteit van de buurtbevolking zien, dat wil zeggen vertrek en vestiging als percentage van de bevolking. Hoewel het een heel ander soort demografisch verschijnsel is dat niet direct met gezinssamenstelling of leeftijd te maken heeft, zien we een vergelijkbaar geografisch patroon, waarbij blijkbaar vooral in en rond het centrum veel mobiliteit plaatsvindt.

Figuur 4: Verhuismobiliteit

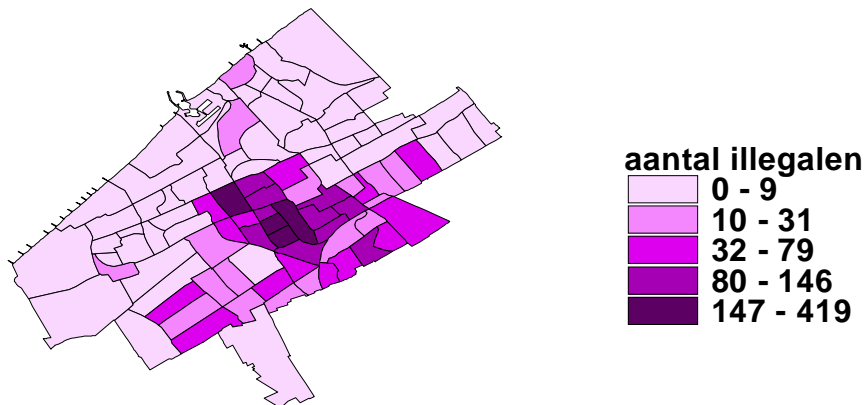

Een ander demografisch aspect is de etnische samenstelling van buurten. Ook dat demografische aspect maakt al sinds Shaw en McKay deel uit van de criminologische theorievorming over buurten. Het Chicago van rond 1900 was een immigratiestad waarvan de bevolking elke 10 jaar verdubbelde. In buurten waar verhoudingsgewijs grote groepen nieuwe immigranten uit bijvoorbeeld Polen, Italië, of Ierland woonden, bleek meer delinquentie voor te komen dan elders. Die delinquentie bleef er overigens vaak decennialang hoog, ook als de etnische afkomst van de bevolkingsgroepen in de loop der tijd door migratie veranderde. Hoe zit dat anno 2006 in Den Haag? In Figuur 5 wordt van de bewoonde Haagse buurten aangegeven welk percentage van de bewoners er allochtoon is. Het geografische patroon is inmiddels vertrouwd, maar merk ook op dat de inkleuring gebaseerd is op substantiële percentuele verschillen. In de centraal gelegen buurten en in delen van Den Haag Zuid-West is 30-90 procent van de bewoners allochtoon. Dat is hoogstwaarschijnlijk een onderschatting, omdat het cijfer is ontleend aan de gemeentelijke basisadministratie, en dus geen beeld geeft van de illegaal in Nederland verblijvende populatie.

Figuur 5: Percentage allochtone inwoners

Op basis van tellingen van woonbuurten van illegalen in Den Haag ontleend aan onderzoek door Arjen Leerkes (Leerkes, Engbersen, en Van San, 2006), is in Figuur 6 aangegeven in welke Haagse buurten illegalen wonen. Voor de volledigheid: dit zijn geen populatiegegevens maar steekproefgegevens en dus schattingen van de relatieve omvang van populaties van illegalen in buurten. Omdat mensen die illegaal in Nederland verblijven veelal onderdak vinden in buurten die de meeste kans tot ‘overleven’ bieden, zijn dit vaak buurten waar veel allochtonen wonen en waar informele economieën floreren (Leerkes en Bernasco, 2007). Hoewel illegalen geen delinquenten zijn en zich juist vanwege hun illegale status verre houden van veel soorten misdrijven, maken zij zich vermoedelijk wel regelmatig schuldig aan vermogensmisdrijven. Het lijkt er dus op dat sommige demografische risicofactoren voor delinquentie de neiging hebben te cumuleren.

Figuur 6: Illegalen naar verblijfadres 1994-2003

Wat we uit deze visuele verkenning van de ruimtelijke verdeling van enkele vooral demografische kenmerken van de buurtbevolking leren is dat zij allemaal onderling lijken samen te hangen en tevens allemaal met het delinquentieniveau samenhangen. Buurten met veel jongeren zijn ook vaak buurten met veel eenoudergezinnen, veel mobiliteit en veel allochtonen. Het zijn bovendien ook vaak arme buurten.

Tabel 1 beschrijft de resultaten van enkele eenvoudige analyses waarin de mate van delinquentie van Haagse stadsbuurten niet visueel maar statistisch met andere kenmerken van diezelfde buurten in verband wordt gebracht. In de eerste kolom worden correlatiecoëfficiënten weergegeven tussen het delinquentiepercentage in een buurt en enkele andere kenmerken die naar demografische verschijnselen verwijzen. Het gaat hier dus om bivariate relaties die steeds geïsoleerd van de overige variabelen worden beschouwd. Duidelijk is dat de aandelen jongeren, etnische minderheden en eenoudergezinnen in de buurtbevolking sterk samenhangen met de mate van delinquentie. Ook de verhuismobiliteit en de mate van sociaal-economische achterstand hangen afzonderlijk samen met delinquentie. In de rechterkolom zijn deze afzonderlijke relaties in een regressie-analyse in onderlinge

samenhang bestudeerd. Met uitzondering van de relatie tussen delinquentie en het percentage etnische minderheden blijven de geconstateerde samenhangen ook in een multivariate context gehandhaafd.

Tabel 1: Regressie-analyse van delinquentieniveau in 88 Haagse buurten ($R^2=0,85$)

	correlatie- coëfficiënt	gestandaardiseerde regressiecoëfficiënt (beta)
% eenoudergezinnen	,54*	,38*
% 12-25 jarigen	,54*	,22*
% allochtone inwoners	,61*	,03
% verhuismobiliteit	,30*	,31*
gemiddelde woningwaarde	-,44*	-,26*

* $p < ,05$

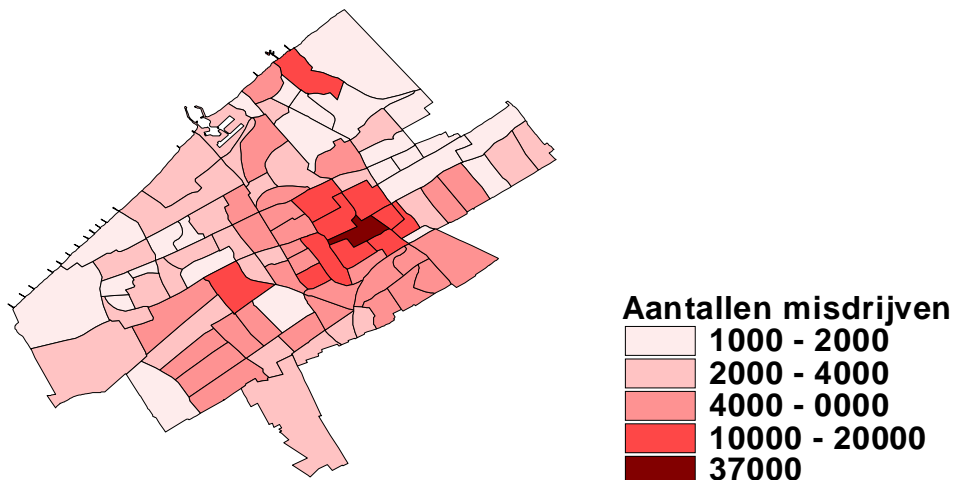
3. De buurt als slagveld

Dat we bij geografische analyse van criminaliteit vaak in eerste instantie denken aan vragen naar de woonadressen van daders komt wellicht omdat veel criminologische theorieën de oorzaak van misdaad primair in de persoon van de dader en diens omgeving zoeken. Tijdens de vorige eeuw is de criminologische aandacht wel deels verschoven van het motivatieprobleem naar het gelegenheidsprobleem: steeds meer heeft de gedachte postgevat dat het effectiever is om gelegenheden voor misdaad weg te nemen dan om de menselijke neiging tot misdaad te beteugelen. Die gedachte leeft in theorieën zoals de routine activiteiten theorie (Cohen en Felson, 1979), de rationele keuze theorie (Cornish en Clarke, 1986) en theorieën uit de hoek van de architectuur en de stedenbouwkunde (Newman, 1973), en die gedachte leeft ook bij de praktijk van de situationele misdaadpreventie (Clarke, 1995). Deze theorieën berusten op de gedachte dat de mate waarin omgevingen gelegenheden bieden om misdaden te plegen, een rol kan spelen bij het ontstaan van misdaad.

Die verschuivende aandacht van criminele motivatie naar criminele gelegenheid heeft ook tot gevolg dat onderzoek zich minder op de woonbuurten van daders is gaan richten en meer op de pleegbuurten van misdrijven, hetgeen twee categorieën vragen oproept. De eerste categorie vragen betreft de karakteristieken die maken dat sommige buurten misdaad aantrekken en andere niet, los van de vraag waar de daders van die misdrijven vandaan

komen. Publieke voorzieningen in de meest brede zin van het woord lijken een belangrijke aantrekkende werking te hebben op criminaliteit. Daarom zijn bijvoorbeeld stadscentra lang niet altijd broeinesten van delinquentie — er bevinden zich lang niet altijd veel verdachten onder degenen die er wonen — maar meestal wel brandhaarden van criminaliteit. Het zijn de winkels, restaurants, bars en uitgangsheugenheden en andere voorzieningen die publiek trekken en gelegenheden bieden voor vermogensmisdrijven en die de context vormen voor gewelddadige conflicten (Brantingham en Brantingham, 1995; Kinney, Brantingham, Wuschke, Kirk, en Brantingham, 2008).

Figuur 7: Misdrijven in Den Haag 1996-2003

In Figuur 7 wordt weergegeven waar in Den Haag misdrijven plaatsvonden in de periode 1996-2003. Duidelijk is dat misdrijven zeer sterk in het Haagse stadscentrum geconcentreerd zijn, in het bijzonder de centrumbuurt Zuidwal met 37000 misdrijven in 8 jaar, en de direct aangrenzende buurten waar zich de sterkste concentratie van stedelijke voorzieningen bevindt. Als we daarom willen voorspellen waar misdrijven

plaatsvinden, dan is de concentratie van voorzieningen in de buurt een veel betere voorspeller dan de demografische kenmerken van de bevolking. In Tabel 2 zijn de uitkomsten weergegeven van analyses waarin het aantal in Haagse buurten gepleegde misdrijven niet alleen met enkele demografische kenmerken in verband wordt gebracht, maar ook met het aantal in de buurt gelegen winkels, horeca-voorzieningen, bedrijven en scholen. Als er een ding duidelijk is, dan is het wel dat het de aantallen voorzieningen verreweg de beste voorspellers zijn van het aantal in de buurt gepleegde misdrijven. De demografische kenmerken van de buurt dragen nauwelijks bij aan die voorspelling, met uitzondering van het percentage allochtonen, dat ook samenhangt met het aantal misdrijven in buurt.

Tabel 2: regressie-analyse van misdaadniveau in 88 Haagse buurten ($R^2=,87$)

	correlatie-coëfficiënt	gestandaardiseerde regressiecoëfficiënt (beta)
% eenoudergezinnen	,23*	-,02
% 12-25 jarigen	,41*	-,04
% allochtone inwoners	,41*	,35*
% verhuismobiliteit	,49*	-,09
gemiddelde woningwaarde	-,28*	,00
# winkels	,83*	,31*
# horeca	,85*	,11*
# bedrijven	,68*	,47*
# scholen	,32*	,12*

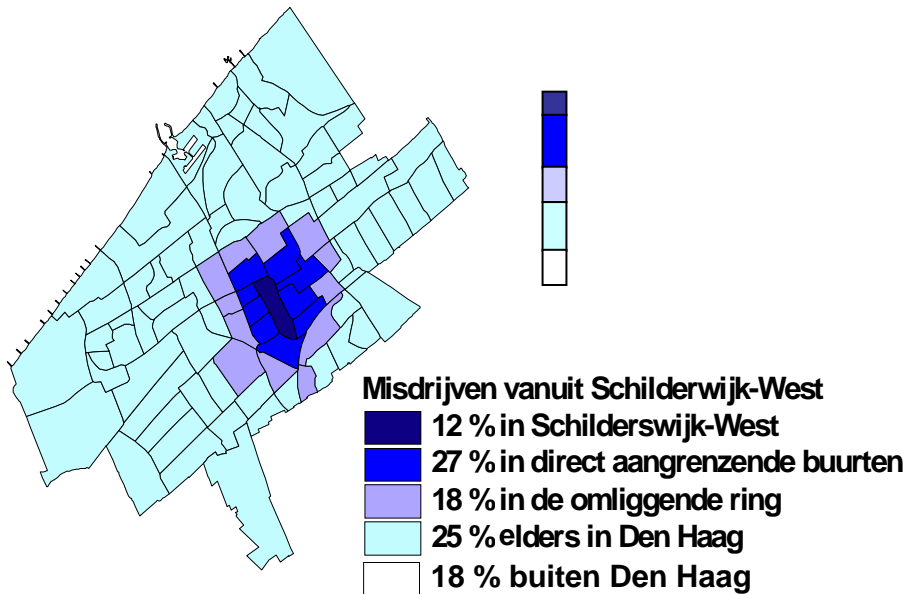
* $p < ,05$

De tweede categorie vragen heeft betrekking op het verplaatsingsgedrag en de doelwitkeuze van misdadigers. Wat is eigenlijk de relatie tussen de woonomgeving van daders en de omgevingen waar zij hun misdrijven plegen? Hoeveel misdrijven worden in de eigen woonbuurt van de dader gepleegd en hoeveel daarbuiten? En als de pleegbuurt niet de eigen woonbuurt is, zijn het dan de nabijgelegen omliggende buurten die door de misdadigers bezocht worden, of plegen zij hun misdrijven ook in heel andere delen van de stad en speelt misdaad zich niet af op het lokale buurtniveau maar op het niveau van de hele stad of zelfs de regio? En in hoeverre plegen daders hun misdrijven in pleegbuurten die op hun eigen woonbuurt lijken?

In de geografische criminologie heeft de zogenoemde *distance decay* curve dezelfde status van onaantastbaarheid als de *age-crime* curve in de levensloopcriminologie heeft (Wiles en Costello, 2000). De *distance decay* curve toont de relatie tussen de afstand tussen het woonadres van daders en de pleeglocaties van hun misdrijven. Zij toont aan dat de meeste misdrijven in of nabij de eigen woning gepleegd worden, en dat veel minder misdrijven ver van huis gepleegd worden. Dat betekent overigens niet dat de meerderheid van de misdrijven in de eigen buurt gepleegd worden. Haagse verdachten plegen uiteindelijk slechts 12 procent van de misdrijven in de eigen woonbuurt, veertien procent in een van de aangrenzende buurten en nog eens veertien procent in een van de daaraan grenzende buurten, dus aan buurten waar je kunt komen door maximaal twee keer een buurtgrens te passeren. Een op de vijf misdrijven van Haagse verdachten wordt buiten Den Haag gepleegd.

Als voorbeeld laat Figuur 8 zien waar verdachten uit de Haagse Schilderswijk-West hun misdrijven plegen. Twaalf procent van hen doet dat in de eigen buurt (rood op de kaart), 27 procent van hun misdrijven wordt gepleegd in een van de aangrenzende buurten – dat zijn ook nogal wat, oranje op de kaart) en nog eens 18 procent pleegt een misdrijf in een buurt die direct aan het oranje gebied grenst (geel op de kaart). Binnen de buitengrenzen van het gele gebied wordt tezamen dus 57 procent van de misdrijven gepleegd van de mensen die Schilderswijk-West wonen. Dit soort kaartjes kunnen we voor elke Haagse buurt laten zien, en ze zien er allemaal ongeveer hetzelfde uit.

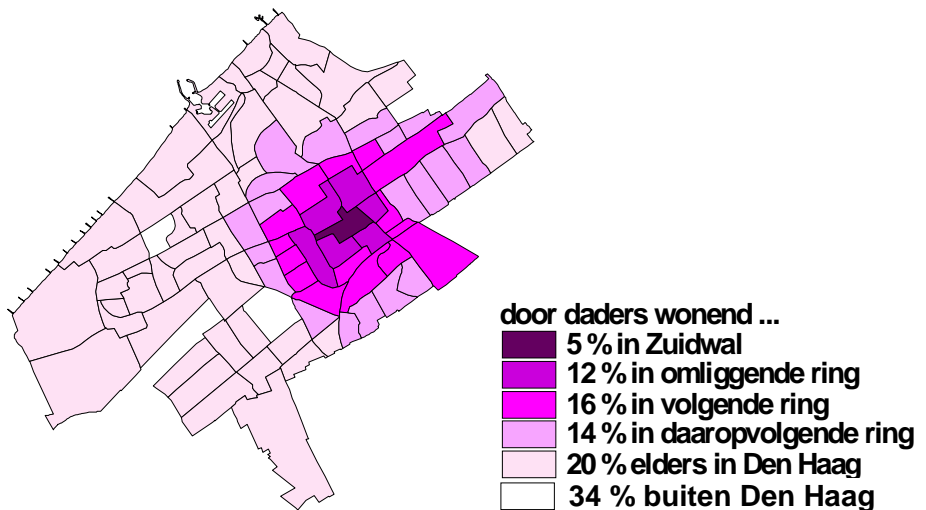
Figuur 8: Misdrijven vanuit Schilderswijk-West

Wanneer we de redenering omdraaien, en ons afvragen waarvandaan degenen komen die in een gegeven buurt misdrijven plegen, zien we veelal dezelfde patronen in spiegelbeeld terug. Dat geldt zelfs voor buurten die, vanwege de aanwezige concentratie van voorzieningen, bij uitstek daders van buiten aantrekken. In Figuur 9 worden woonbuurten weergegeven van degenen die in de Haagse centrumbuurt Zuidwal misdrijven pleegden, de buurt waar verreweg de meeste misdrijven geregistreerd worden. Slechts 5 procent van hen woonde in de buurt zelf, terwijl 12 procent in een aangrenzende buurt woonde. Een derde van de in Zuidwal aangehouden verdachten was zelfs buiten Den Haag woonachtig. Misschien veel, maar het betekent ook dat twee derde van de criminaliteit van binnen Den Haag kwam. De observatie van Burgers dat steden in een ver verleden veiligheid boden en tegenwoordig juist als onveilig beschouwd worden, duidt er dan ook mijns inziens vooral op dat de bron van onveiligheid van plaats veranderd is: vroeger kwam het gevaar in de

vorm van vijandige legers en epidemieën van buiten, tegenwoordig komt het gevaar in de vorm van misdaad vooral van binnenuit.

Figuur 9: Misdrijven gepleegd in Zuidwal

4. Conclusie

Er kunnen uit de geschetste patronen twee conclusies uit getrokken worden. Allereerst dat het niet zonder risico is om in de omgeving te wonen van daderconcentraties. Zo blijkt in Den Haag de belangrijkste risicofactor voor het inbraakrisico in een buurt niet een sociaal-economisch of demografisch kenmerk van die buurt is, maar de ligging van die buurt in de nabijheid van daderconcentraties (Bernasco en Luykx, 2003). Om de misdaadpatronen in een buurt te begrijpen kunnen we dus niet volstaan met het bestuderen van de demografie van die buurt zelf, maar dienen we ook de demografie van nabijgelegen buurten in de analyse te betrekken.

Uit recent afgerond en lopend onderzoek bij het NSCR blijkt verder dat er tussen buurten van sociale barrières sprake kan zijn waar daders niet graag overheen gaan. Het gaat dan vooral om een etnische en een sociaal

economische buurtverschillen, dus scheidslijnen tussen zwart en wit en rijk en arm. Daders uit rijke buurten mijden arme buurten en omgekeerd, en daders uit gekleurde buurten mijden witte buurten en omgekeerd, ook als de buurten in dicht bij elkaar liggen (Elffers, Reynald, Averdijk, Bernasco, en Block, 2008; Reynald, Averdijk, Elffers, en Bernasco, 2006).

Een tweede en enigszins paradoxale conclusie die te trekken is op basis van vergelijkingen tussen woonbuurt en pleegbuurt van daders is, dat criminaliteit toch ook weer niet zo lokaal is dat misdadigers zich bijna uitsluitend binnen de eigen woonomgeving aan misdrijven schuldig maken. Zo is zojuist getoond dat 88 procent van de misdrijven gepleegd door mensen uit de Haagse Schilderswijk-West ergens buiten die buurt gepleegd werd. Van die 88 procent wordt wel weer een aanzienlijk deel in naburige buurten gepleegd, en in het iets verder gelegen stadscentrum, maar veel misdrijven worden toch ook buiten Den Haag en elders in de stad gepleegd. Van de daders van misdrijven in de centrumbuurt Zuidwal woonde zelfs meer dan een derde buiten Den Haag, maar dat is typerend voor buurten die veel bezoekers van elders aantrekken.

Ik kom tot een samenvattende afsluiting. Delinquentie varieert sterk tussen stedelijke buurten. De sociale en demografische kenmerken van buurten hangen sterk samen met de mate van delinquentie van de buurtbewoners, en daders plegen hun misdrijven vaak relatief dicht bij huis. Waar misdaden plaatsvinden hangt veel sterker samen met de aanwezigheid van voorzieningen die mensen van elders aantrekken, dan met de kenmerken van de mensen die in de betreffende buurt wonen. Dat delinquentie en misdaad in Den Haag visueel gezien dicht bij elkaar liggen, heeft deels te maken met de historische ligging van de arme en etnisch gemengde buurten nabij het stadscentrum, en deels met de beperkte actieradius van veel daders.

Literatuur

- Bernasco, W., en Luykx, F. (2002). De ruimtelijke spreiding van woninginbraak - een analyse van Haagse buurten. *Tijdschrift voor Criminologie*, 44, 231-246.
- Bernasco, W., en Luykx, F. (2003). Effects of Attractiveness, Opportunity and Accessibility to Burglars on Residential Burglary Rates of Urban Neighborhoods. *Criminology*, 41, 981-1001.

- Brantingham, P. J., en Brantingham, P. L. (1995). Criminality of place: Crime generators and crime attractors. *European Journal of Criminal Policy and Research*, 3, 5-26.
- Clarke, R. V. (1995). Situational Crime Prevention. In M. Tonry en D. P. Farrington (Eds.), *Building a Safer Society: Strategic Approaches to Crime Prevention* (pp. 91-150). Chicago: University of Chicago Press.
- Cohen, L. E., en Felson, M. (1979). Social Change and Crime Rate Trends: A Routine Activity Approach. *American Sociological Review*, 44, 588-608.
- Cornish, D. B., en Clarke, R. V. (Eds.). (1986). *The Reasoning Criminal: Rational Choice Perspectives on Offending*. New York: Springer.
- Elffers, H., Reynald, D., Averdijk, M., Bernasco, W., en Block, R. (2008). Modelling Crime Flow between Neighbourhoods in Terms of Distance and of Intervening Opportunities. *Crime Prevention and Community Safety*, 10, 85-96.
- Farrington, D. P. (1986). Age and Crime. *Crime and Justice: An Annual Review of Research*, 7, 189-250.
- Kinney, J. B., Brantingham, P. L., Wuschke, K., Kirk, M. G., en Brantingham, P. J. (2008). Crime Attractors, Generators and Detractors: Land Use and Urban Crime Opportunities. *Built Environment*, 34(1), 62-74.
- Kleemans, E. R. (1996). *Strategische misdaadanalyse en stedelijke criminaliteit. Een toepassing van de rationele keuzebenadering op stedelijke criminaliteitspatronen en het gedrag van daders, toegespitst op het delict woninginbraak*. Enschede: Universiteit Twente, IPIT.
- Leerkes, A., en Bernasco, W. (2007). Tegen de wetten van de staat, tegen de wetten van de straat? Illegaal verblijf en veiligheid in Nederlandse stadsbuurten. *Sociologie*, 3, 168-204.
- Leerkes, A., Engbersen, G., en Van San, M. (2006). Schaduwplaatsen. Patronen van ruimtelijke concentratie en incorporatie van illegalen in Nederland. *Mens en Maatschappij*, 81, 223-251.
- Newman, O. (1973). *Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design*. New York: MacMillan.
- Reynald, D., Averdijk, M., Elffers, H., en Bernasco, W. (2006). *Do Social Barriers Affect Urban Crime Trips? The Effects of Ethnic and Socio-Economic Neighbourhood Compositions on the Flow of Crime in The Hague, The Netherlands*. Leiden: NSCR.

- Rovers, B. (1997). *De buurt een broeinest? Een onderzoek naar de invloed van woonomgeving op jeugdcriminaliteit*. Nijmegen: Ars Aequi Libri.
- Shaw, C. R., en McKay, H. D. (1942). *Juvenile Delinquency and Urban Areas*. Chicago: University of Chicago Press.
- Wiles, P., en Costello, A. (2000). *The 'road to nowhere': the evidence for traveling criminals* (No. Home Office Research Study (HORS) 207). London: Home Office, Research, Development and Statistics Directorate.
- Zorbaugh, H. W. (1929). *The Gold Coast and the Slum: A Sociological Study of Chicago's Near North Side*. Chicago: University of Chicago Press.